

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Partnerski odnosi roditelja djece s teškoćama u razvoju

Eva Graho

Zagreb, srpanj 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Partnerski odnosi roditelja djece s teškoćama u razvoju

Eva Graho

doc. dr. sc. Natalija Lisak
doc. dr. sc. Ana Wagner Jakab

Zagreb. srpanj 2018.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad **Partnerski odnosi roditelja djece s teškoćama u razvoju** i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Eva Graho

Mjesto i datum: Zagreb, srpanj 2018.

Zahvale

*Zahvaljujem se svojim mentoricama doc. dr. sc. Nataliji Lisak i doc. dr. sc. Ani Wagner
Jakab na savjetima i pomoći u pisanju ovog rada.*

*Veliko hvala mojoj obitelji na bezuvjetnoj moralnoj i financijskoj podršci, ljubavi i pomoći
tokom čitavog studija!*

Sadržaj:

SAŽETAK.....	
1. UVOD	1
1.1. Utjecaj rođenja djeteta s teškoćama u razvoju na partnerski odnos roditelja	1
1.2. Dijadni stres.....	3
1.3. Partnerska podrška u nošenju sa stresom	4
1.3.1. Dijadno suočavanje sa stresom.....	4
1.3.2. Ostali načini pružanja partnerske podrške u nošenju sa stresom.....	6
1.3.3. Važnost partnerske podrške.....	7
1.4. Konflikti roditelja djece s teškoćama u razvoju	8
1.4.1. Konflikti u partnerskom odnosu	8
1.4.2. Uzroci konflikata roditelja djece s teškoćama u razvoju	9
1.5. Zadovoljstvo partnerskim odnosom roditelja djece s teškoćama u razvoju	10
1.6. Utjecaj sociodemografskih čimbenika na partnerske odnose roditelja djece s teškoćama u razvoju.....	13
2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA.....	14
3. CILJ ISTRAŽIVANJA.....	14
4. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	15
5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	15
5.1. POSTUPAK	15
5.2. MJERNI INSTRUMENTI	16
5.3. UZORAK ISPITANIKA	18
6. REZULTATI.....	22
6.1. Testiranje normalnosti distribucija	22
6.2. Izračunavanje osnovnih statističkih parametara	23
6.2. Testiranje povezanosti između razine obrazovanja, obiteljskih prihoda, razine konflikata, primljene podrške od partnera, podrške pružene partneru te zadovoljstva partnerskim odnosom kod roditelja djece s teškoćama u razvoju	24
6.3. Testiranje doprinosa obrazovanja i obiteljskih prihoda razini konflikata, razini pružene, razini primljene partnerske podrške i razini zadovoljstva partnerskim odnosom	27
6.4. Testiranje razlike u razini zadovoljstva partnerskim odnosom između majki i očeva roditelja djece s teškoćama u razvoju	30
6.5. Verifikacija hipoteza	32
7. RASPRAVA.....	32
8. ZAKLJUČAK	36
Literatura:	38

SAŽETAK

Naslov rada: Partnerski odnosi roditelja djece s teškoćama u razvoju

Ime i prezime studentice: Eva Graho

Ime i prezime mentorice i komentorice: doc.dr.sc. Natalija Lisak, doc. dr. sc. Ana Wagner Jakab

Modul na kojem se polaže diplomski ispit: Inkluzivna edukacija i rehabilitacija

Sažetak

Roditelji djece s teškoćama u razvoju suočeni su s povećanim razinama stresa vezanim uz odgoj djeteta s teškoćama koji iznimno utječu na njihov partnerski odnos. Kao mogući prediktori stabilnosti partnerske veze među roditeljima djece s teškoćama pokazale su se demografske i socio-ekonomske karakteristike roditelja, odnosno obitelji (Tøssebro i Wendelborg, 2017). Cilj ovog kvantitativnog istraživanja je bio ispitati povezanosti između obrazovanja, obiteljskih prihoda, konflikata, pružene partnerske podrške, primljene partnerske podrške i zadovoljstva odnosom te doprinos stupnja obrazovanja roditelja i obiteljskih prihoda kao prediktora na razinu konflikata, pruženu partnersku podršku, primljenu partnersku podršku te na zadovoljstvo partnerskim odnosom kod roditelja djece s teškoćama u razvoju. Također se ispitalo postoje li razlike u razini zadovoljstva odnosom kod majki i očeva. Rezultati ovog rada su dobiveni analizom odgovora 33 para roditelja djece s teškoćama u razvoju koji su pojedinačno ispunjavali upitnik „PSI-Well: Izgradnja mostova. Promicanje socijalne uključenosti i dobrobiti obitelji djece s teškoćama“, prikupljenih u sklopu međunarodnog Erasmus+ projekta „Socijalna inkluzija i dobrobit obitelji djece s teškoćama“. Rezultati su pokazali statistički značajnu povezanost između primljene partnerske podrške i pružene partnerske podrške, zadovoljstva odnosom; pružene partnerske podrške i zadovoljstva odnosom; obiteljskih prihoda i primljene partnerske podrške, pružene partnerske podrške, zadovoljstva odnosom; te između konflikata i pružene, primljene partnerske podrške. Također je pronađen statistički značajan doprinos obrazovanja i obiteljskih prihoda na razinu primljene i razinu pružene partnerske podrške. Nije se pokazala statistički značajna razlika u razini zadovoljstva odnosom između majki i očeva. Budući da je ovo područje nedovoljno istraženo u Republici Hrvatskoj, ovaj rad je poticaj budućih istraživanja kvalitete partnerskih odnosa roditelja djece s teškoćama u razvoju i ostalih mogućih prediktora zadovoljstva odnosom, uključujući način komunikacije, zajedničko vrijeme, partnerske uloge, način rješavanja konflikata i slično.

Ključne riječi: partnerski odnos, roditelji djece s teškoćama u razvoju, djeca s teškoćama u razvoju, brak

Title of graduate thesis: Partner relationships of parents of children with developmental disabilities

Name and surname of the student: Eva Grahov

Name and surname of the mentors: doc.dr.sc. Natalija Lisak, doc. dr. sc. Ana Wagner Jakab

Module: Inclusive Education and Rehabilitation

Summary

Parents of children with developmental disabilities are faced with increased levels of stress related to child rearing that have a profound impact on their partner relationship. As a possible predictor of the stability of partner relationship of parents of children with disabilities, demographic and socio-economic characteristics of parents have been shown (Tøssebro and Wendelborg, 2017). The aim of this quantitative research was to examine the correlation between education, family income, conflict, provided partner support, received partner support and relationship satisfaction, and contribution of the level of parent education and family income as predictors of conflict level, provided partner support, received partner support, and satisfaction gained from partner relationship by parents of children with disabilities. It was also examined whether there are differences in satisfaction level with mothers and fathers. The results of this work were obtained by analyzing the response of 33 pairs of parents of children with developmental disabilities who individually completed the questionnaire "PSI-Well: Building Bridges: Promoting Social Inclusion and Wellbeing for Families of Children with Special Needs". The results showed a statistically significant correlation between the received partner support, the provision of partner support and satisfaction with the relationship; family income and received partner support, provided partner support, relationship satisfaction; and between conflict and provided, received partner support. There was also found a statistically significant contribution of education and family income to the level of received and the level of provided partner support. There was no statistically significant difference in satisfaction level between mothers and fathers. Since this area is insufficiently researched in the Republic of Croatia, this paper is an encouragement for future research into the quality of partner relationships of parents of children with developmental disabilities and other potential predictors of relationship satisfaction, including communication, time together, partner role, conflict resolution, and so on.

Key words: partner relationship, parents of children with developmental disabilities, children with developmental disabilities, marriage

1. UVOD

1.1. Utjecaj rođenja djeteta s teškoćama u razvoju na partnerski odnos roditelja

Tijekom trudnoće najveća je želja roditelja donijeti na svijet zdravo dijete, a najdublji, nesvjesni strahovi se odnose na rođenje djeteta s teškoćama. Kada u obitelj uistinu stigne dijete s teškoćama, roditelji se suočavaju s početnim šokom i krizom, strahovima i naporima vezanim uz skrb te odrastanje i socijalizaciju djeteta (Zeitlin i sur., 1999 prema Milić Babić, 2012).

Uz uobičajene izvore stresa vezane uz odgoj djeteta, roditelji djece s teškoćama u razvoju suočeni su s dodatnima, uključujući proživljavanje osjećaja gubitka i tuge, ispunjavanje specifičnih zahtjeva skrbi vezanih uz teškoću djeteta te prilagođavanje velikim životnim promjenama. Većina istraživanja ukazuje na povezanost dugoročne brige i skrbi za dijete s teškoćama u razvoju s umorom, financijskim teškoćama, roditeljskim sukobom i ograničenim socijalnim interakcijama (Achenbach 2000a, 2000b prema Masulani-Mwale, 2016). K tome, roditelji djece s teškoćama u razvoju su suočeni s diskriminacijom, stigmom i socijalnom isključenošću koja može voditi ka psihološkim problemima (Masulani-Mwale, 2016). Povećani roditeljski stres se može odraziti na prekid karijere pojedinog roditelja te na danje odluke o rađanju djece, radu, načinu života, organizaciji vremena za brigu o drugoj djeci te posljedično dovesti do lošeg obiteljskog i partnerskog funkcioniranja (Rogers i Hogan, 2003 prema Wing Ki i Chung Yan Joanne, 2014). S obzirom na cjeloživotnu prirodu razvojnih teškoća, ovi izazovi roditeljstva često su dugotrajni i protežu se u adolescenciju i odraslu dob djeteta (Almeida i Bishop, 2009 prema Hartley i sur., 2011).

Zbog navedenog, život s djetetom s teškoćom u razvoju od roditelja zahtjeva prelaženje osobnih granica izdržljivosti te zanemarivanje važnih osobnih potreba (Juul, 2004 prema Milić Babić, 2012). To se osobito odražava na partnerski ili supružnički odnos roditelja. Frey Škrinjar (2017), primjerice, navodi kako uloga majke i oca roditelja djeteta s poremećajem iz spektra autizma često zasjenjuje ulogu muža i žene. Partnerski ili supružnički odnos roditelja

je osobito ugrožen prihvaćanjem različitih stilova suočavanja sa stresom svakog od roditelja te nedostatkom vremena za njihov međusobni odnos (Glenn, 2007). Krivnja i samooptuživanje narušavaju njihove intimne odnose (Nixon, 1993 prema Leutar i Starčić, 2007), a osjećaji niskog samopoštovanja, bespomoćnosti, ogorčenosti zbog nedostatka vremena te povećani financijski zahtjevi iznimno opterećuju brak (Ziolko, 1991 prema Sobsey, 2004). Brak roditelja djece s teškoćama u razvoju se u literaturi često opisuje teškim, nefunkcionalnim i pod velikim rizikom rastave (Ziolko, 1991 prema Sobsey, 2004). Risdal and Singer (2004) prema Hartley i sur. (2011) u svojoj meta-analizi šest istraživanja stope rastave braka roditelja djece s razvojnim teškoćama pronalaze prosječno 5.97% učestalije rastave braka kod roditelja djece s teškoćama u razvoju nego roditelja djece tipičnog razvoja.

U literaturi možemo naići na neke tipične obrasce ponašanja roditelja djece s teškoćama u razvoju koji oblikuju njihov partnerski odnos. Zucman (1982) prema Leutar i Starčić (2007) navodi da se majka, pri brizi za novorođenče ili dijete s teškoćama u razvoju, nesvjesno udaljava od supruga. Osjećaj napuštenosti može pak supruga udaljiti od obitelji kao način samozaštite. S druge strane, u nerazvijenim zemljama svijeta, još uvijek možemo naići na tradicionalan pristup okrivljavanja i napuštanja majki djece s teškoćama u razvoju od strane očeva djeteta (Masulani-Mwale, 2016).

Međutim, također možemo naići na istraživanja koja pokazuju pozitivne učinke rođenja djeteta s teškoćama u razvoju na obitelj i odnos njegovih roditelja. Singer i Powers (1993); Turnbull (1993) prema Leutar i Starčić (2007) navode kako dijete s teškoćama u razvoju može dovesti do povećanog obiteljskog jedinstva i prisnosti te osobnog rasta roditelja. Dijete s teškoćama, također, roditeljima pruža povoljne šanse za emocionalnu privrženost, jačanje roditeljstva te otvorenu komunikaciju unutar obitelji (Herzig, 1993 prema Leutar i Starčić, 2007). Osobito pozitivan doživljaj djeteta s teškoćama je često prisutan kod roditelja koji iznimnu važnost pridaju duhovnosti, koja im pomaže da svoje dijete vide kao blagoslov ili test vjere, a ne kao teret (Schwartz i Tsumi, 2003a prema Masulani-Mwale, 2016). Blacher i Baker (2007) prema Horsley i Oliver (2015) navode pozitivne promjene u bračnoj dinamici roditelja djece s teškoćama, uključujući ljubav, ponos i sreću koju im donosi odgoj djeteta s teškoćama. U istraživanju Hartley i sur., (2011) majke djece s teškoćama u razvoju ističu osnaživanje bračne i prijateljske veze s partnerom kao rezultat zajedničkog rada i međusobnog uzajamnog oslanjanja na partnera u brizi za dijete s teškoćama, dok je istraživanje Leutar i Oršulić (2015) pokazalo zbližavanje roditelja kao rezultat odgoja djeteta s teškoćama u razvoju.

Dakle, možemo primjetiti nekonzistentnost rezultata istraživanja utjecaja djeteta s teškoćama u razvoju na partnerski odnos i brak roditelja. Vidljivo je da su neki brakovi pod stresom, no ostaju netaknuti, dok neki propadnu, a drugi prežive te ojačaju (Seligman, 1997 prema Leutar i Starčić, 2006).

Bez obzira je li utjecaj djeteta s teškoćama na odnos njegovih roditelja pozitivan ili negativan, važan je oprez kod pripisivanja teškoća djeteta uzrokom lošeg partnerskog funkcioniranja roditelja. Naime, Harris (1983) prema Leutar i Starčić (2007) upozorava da usredotočenost na dijete s teškoćama u razvoju kao izvor obiteljskog stresa može biti odvlačenje od pravog problema u partnerskom odnosu. Naglašava da je potrebno razlikovati obiteljske probleme vezane za odgoj djeteta s teškoćama u razvoju od onih koji bi se javili pod bilo kakvim uvjetima. Problematične bračne veze mogu se pogoršati rođenjem djeteta s teškoćama u razvoju. Primjerice, Schipper (1959) prema Leutar i Starčić (2007) je uočio da je kod nekih obitelji s ozbiljnim osobnim ili financijskim problemima rođenje djeteta sa sindromom Down preopteretilo otprije narušen odnos roditelja. Također, jasno je da neki brakovi roditelja djece s teškoćama završavaju rastavom, nevezano uz teškoće njihova djeteta (Marshak, 2007a).

Ne zna se dovoljno o tome zašto se neki partnerski odnosi rođenjem djeteta s teškoćama u razvoju dezorganiziraju, dok se drugi roditelji još više povezuju i poboljšavaju svoj odnos. Teško je reći bi li se neki od partnerskih odnosa koji se pogoršavaju nakon rođenja djeteta s teškoćama u razvoju i bez rođenja tog djeteta pogoršali ili ne (Leutar i Starčić, 2007).

Kako bi se bolje razumio utjecaj stresora povezanih s odgojem djeteta s teškoćama na kvalitetu partnerskog odnosa roditelja, važno je pomnije se upoznati s oblikom stresa koji istodobno pogađa dvoje ljudi u emotivno bliskom odnosu, kao što je to kod rođenja djeteta s teškoćama na njegove roditelje. Takav oblik stresa zove se dijadni stres (Bodenmann, 2005).

1.2. Dijadni stres

Stresore koji nastaju unutar partnerskog odnosa karakteriziraju različiti ciljevi, stavovi i želje; zajednički problemi te partnerski ili bračni sukobi (Bodenmann, 2005). Oblik socijalnog stresa koji uključuje zajedničke brige, emocionalnu intimnost dvoje ljudi i kontinuitet socijalnog sistema (primjerice, održavanje braka) je dijadni stres (Bodenmann, 2005). Dijadni

stres je, zapravo, specifični stresni događaj koji utječe na oba partnera, bilo direktno ili indirektno i potiče mehanizme suočavanja oba partnera unutar definiranog vremenskog okvira i definirane geografske lokacije (Bodenmann, 1995, 1997 prema Bodenmann, 2005). U direktnom dijadnom stresu, kao što je slučaj kod odgoja djeteta s teškoćama u razvoju, uzročnik stresa pogađa oba partnera istovremeno, iako ponekad na drugačiji način (Bodenmann, 2005).

Istraživanja su pokazala da je utjecaj stresora vezanih uz odgoj djeteta s teškoćama u razvoju na psihološko blagostanje roditelja manji kada oni koriste odgovarajuće adaptivne strategije suočavanja (Dunn i sur., 2001 prema Hartley i sur., 2011). Osobit značaj u nošenju sa stresom ima podrška pružena od strane partnera.

1.3. Partnerska podrška u nošenju sa stresom

Važnu ulogu u partnerskoj podršci u nošenju sa stresom ima dijadno suočavanje sa stresom kao i ostali oblici partnerske podrške.

1.3.1. Dijadno suočavanje sa stresom

Dijadno suočavanje sa stresom je interpersonalni proces koji uključuje oba bračna partnera, a pretpostavlja tri elementa: međuzavisnost partnera, njihove zajedničke brige i ciljeve; zajednički proces rješavanja problema te zajedničke strategije suočavanja fokusirane na emocije (Bodenmann, 1995 prema Bodenmann, 2005).

Razlikujemo pozitivno i negativno dijadno suočavanje sa stresom (Bodenmann, 2005). Pozitivni oblici dijadnog suočavanja sa stresom uključuju:

- pozitivno podržavajuće dijadno suočavanje,
- zajedničko dijadno suočavanje,
- delegirano dijadno suočavanje.

Pozitivno podržavajuće dijadno suočavanje se pojavljuje kada jedan partner pomaže drugom u nošenju sa stresom kroz pomoć u svakodnevnim aktivnostima, pružanjem praktičnih

savjeta, empatije i razumijevanja, pomaganjem u preoblikovanju situacije te iskazivanjem vjere u partnerove sposobnosti. Budući da neriješen stres jednog partnera utječe na drugog, oba partnera imaju interes u međusobnom podržavanju s ciljem osiguravanja vlastite dobrobiti kao i stabilnosti veze. U zajedničkom dijadnom suočavanju, oba partnera sudjeluju u procesu suočavanja više ili manje simetrično ili komplementarno koristeći strategije kao što su zajedničko rješavanje problema i traženje informacija, dijeljenje osjećaja, međusobna predanost i opuštanje. Pozitivno podržavajuće i zajedničko dijadno suočavanje mogu biti usmjereni na rješavanje problema ili emocija. Delegirano dijadno suočavanje sa stresom se pojavljuje kada jedan partner preuzima odgovornost kako bi smanjio stres drugog partnera. U ovom obliku suočavanja, partner je izričito zatražen da pruži podršku te se razvija nova podjela doprinosa u procesu suočavanja (Bodenmann, 2005).

Negativni oblici dijadnog suočavanja sa stresom uključuju:

- neprijateljsko dijadno suočavanje,
- ambivalentno (neodlučno) dijadno suočavanje,
- površno dijadno suočavanje.

Neprijateljsko dijadno suočavanje karakterizira podrška koja je praćena podcjenjivanjem, udaljavanjem, ruganjem, sarkazmom, nezainteresiranošću i umanjivanjem ozbiljnosti partnerova stresa. Dakle, odnosi se na pružanje pomoći na negativan način. Ambivalentno dijadno suočavanje se pojavljuje kada jedan partner nevoljko podržava drugog ili sa stavom da je njegov doprinos nepotreban. Površno dijadno suočavanje karakterizira podrška koja je neiskrena kao, primjerice, upit o partnerovim osjećajima bez stvarnog zanimanja za odgovor (Bodenmann, 2005).

Važno je razlikovati dijadno suočavanje od socijalne podrške (Bodenmann, 1995 prema Bodenmann, 2005). Socijalna podrška partnera ima drugačije značenje nego podrška prijatelja i rodbine. Dijadno suočavanje nije altruistično ponašanje nego angažman oba partnera s ciljem osiguravanja partnerova zadovoljstva i blagostanja, što zauzvrat osigurava vlastito bračno zadovoljstvo i blagostanje (Bodenmann, 2005). U skladu s tim, dijadno suočavanje sa stresom kod partnera ima dva primarna cilja: smanjivanje razine stresa svakog od partnera i poboljšanje kvalitete veze. U situacijama u kojima su individualni resursi suočavanja jednog partnera nedostatni ili su oba partnera suočena s istim stresnim događajem, dijadno suočavanje pomaže u nošenju sa stresom kod oba partnera. Pozitivno dijadno suočavanje ima utjecaj na vezu na način da potiče osjećaj zajedništva, tj. međusobno povjerenje, pouzdanost,

predanost te percepciju veze kao podržavajućeg izvora podrške u teškim situacijama (Cutrona, 1996 prema Bodenmann, 2005). Osim smanjivanja razine stresa, dijadno suočavanje je važan čimbenik održavanja i povećanja bračne kvalitete i stabilnosti (Bodenmann, 2000 prema Bodenmann, 2005).

Istraživanja pokazuju da je pozitivno dijadno suočavanje značajno povezano s boljim bračnim funkcioniranjem i višim zadovoljstvom vezom (Bodenmann, 2000 prema Bodenmann, 2005) te manjom učestalosti rastave braka (Bodenmann i Cin, 2000 prema Bodenmann 2005). Korištenje pozitivnog dijadnog suočavanja kroz uzajamno iznošenje iskustva stresa, preoblikovanje situacije i uzajamno pomaganje u opuštanju povećava osjećaj solidarnosti i zajedništva te smanjuje stres, sukladno potičući bračno blagostanje i koheziju. Individualno i dijadno suočavanje sa stresom se zato smatraju protektivnim čimbenikom za bračno funkcioniranje (Bodenmann, 2005).

1.3.2. Ostali načini pružanja partnerske podrške u nošenju sa stresom

Osim dijadnog suočavanja sa stresom, roditelji djece s teškoćama u razvoju navode slijedeće oblike partnerske podrške (Marshak, 2007b; Hirsch, 2015):

- slušanje i razgovor s partnerom
- podjela poslova
- samostalno provođenje vremena s partnerom i njegovanje međusobne intimnosti
- pružanje empatičnog odgovora
- reflektiranje partnerova mišljenja ili osjećaja
- izbjegavanje neugodnih komentara
- upotreba kompromisa i fleksibilnosti
- dozvoljavanje povremenih svađa
- izražavanje zahvalnosti partneru

Dvoje ljudi u istoj situaciji mogu imati posve različite emocionalne reakcije, a da toga nisu ni svjesni. Razgovor omogućuje uvid u ono što partner osjeća te može ukazati na novu perspektivu neke situacije. Podjela poslova vezanih uz skrb za dijete s teškoćama temelji se na prepoznavanju potencijala svakog od partnera te zajedničkom dogovoru o raspodjeli

odgovornosti. Samostalno provođenje vremena je izuzetno bitno jer ono roditelje određuje kao ljubavni par, a intimnost omogućuje brigu o sebi i partneru na način koji jača odnos (Hirsch, 2015). Pružanje empatičnog odgovora se odnosi na slušanje partnera, izbjegavanje osude te parafraziranje onoga što govori partner. Iako neki ljudi koriste ove vještine prirodno, drugi ju moraju naučiti. Empatija pomaže razriješiti nesporazum, umjesto „vrtiti se ukруг“. Reflektiranje partnerova razmišljanja se odnosi na jasno iznošenje razumijevanja partnerova položaja. Razumijevanje tuđe situacije također pruža osjećaj manje otuđenosti i olakšava uključenost u interakciju. Neugodni komentari koje je potrebno izbjegavati su okrivljavanje, „etiketiranje“ (primjerice, „Ti si neodgovoran!“), izjave poput „Ti uvijek... Ti nikad!“, predviđanje budućnosti (primjerice, „Nikad se nećeš promijeniti!“) te osporavanje partnerovih osjećaja (primjerice, „Ti to ne misliš uistinu!“). Prilikom korištenja kompromisa treba obratiti pozornost na dva glavna pitanja koja omogućavaju njegovo postizanje: „Što svaki od partnera želi?“ te „Što je „zajednička sredina?“. Fleksibilnost se odnosi na pronalaženje novog, drugačijeg pristupa koji se može pokazati učinkovitijim u rješavanju problema (Marshak, 2007b). Također je važno ne zanemarivati i prešućivati razlike u mišljenju u partnerskom odnosu. Treba ih iznijeti, no imajući u vidu da su vlastiti argumenti usmjereni na rješenja koja uzimaju u obzir osjećaje oba partnera. Štoviše, povremene, manje svađe mogu spriječiti velike, emocionalno iscrpljujuće konflikte. I naposljetku, potrebno je izraziti zahvalnost partneru. Zahvalnost je snažan osjećaj. Njeno iskazivanje partneru potvrđuje njegov napor te podsjeća da napor dolazi iz međusobne ljubavi (Hirsch, 2015).

1.3.3. Važnost partnerske podrške

Mnoga istraživanja pokazuju da je partnerska podrška od primarne važnosti i predstavlja najvažniji izvor podrške (Revenson, 1994 prema Bodenmann, 2005). Leutar i Oršulić (2015) pronalaze da je roditeljima djece s teškoćama u razvoju supružnik najvažniji i najčešći izvor emocionalne, financijske, praktične i savjetodavne podrške.

Nadalje, Hanson i Hanline, 1990 prema Bhushan Gupta i sur. (2012) tvrde da izravna podrška supružnika i bliskih rođaka pospješuje obiteljsku adaptaciju i smanjuje stres. Guralnik (2008) je pak utvrdio negativnu povezanost između intimne podrške dobivene od strane partnera i količine stresa vezanog uz odgoj djece s teškoćama u razvoju kod njihovih majki. Ističe kako izgradnja intimne podrške tijekom djetetova ranog djetinjstva može imati

veliku ulogu u smanjenju većine aspekata roditeljskog stresa tijekom ranog osnovnoškolskog razdoblja djeteta (Guralnik, 2008).

Krause (1992) prema Leutar i Oršulić (2015) u svojim istraživanjima utvrđuje da su žene koje primaju potporu supružnika psihički zdravije i stabilnije od onih kod kojih ta potpora izostaje. Hetherington i Kelly (2002) prema Glenn (2007) navode da je brižan partner koji dijeli odgovornost i sreću u podizanju djece, i koji je uvijek u blizini za savjet ili podršku kada problem nastane, najvažniji zaštitni čimbenik protiv stresa koji roditelj može imati.

Uspješne strategije za smanjenje stresa roditelja djece s teškoćama u razvoju ne samo da mogu poboljšati roditeljsku dobrobit, već i rezultirati boljim razvojnim ishodima djeteta (Guralnick i sur., 2008).

Osim što na zadovoljstvo i stabilnost odnosa roditelja djece s teškoćama utječe kvaliteta partnerske podrške, ono je također pod utjecajem učestalosti i načina rješavanja konflikata među njima (Notarius i sur., 1997 prema Brekalo, 2015).

1.4. Konflikti roditelja djece s teškoćama u razvoju

1.4.1. Konflikti u partnerskom odnosu

Konflikti i nesuglasice su sastavni dio partnerske ili bračne veze. Konflikti su rezultat neusklađenih potreba, želja, interesa ili ciljeva (Straus, 2005 prema Ćubela Adorić i Kovač, 2010). Sukobljavanje u vezi ili braku nije nužno destruktivno. Za kvalitetno funkcioniranje veze nije toliko važna sama razina konflikata, već način njihova rješavanja, tj. upravljanja konfliktima (Ćubela Adorić i Kovač, 2010). Zapravo, sposobnost konstruktivnoga upravljanja konfliktima smatra se jednim od ključnih obilježja uspješne bliske veze (Wilmot i Hocker, 2007 prema Ćubela Adorić i Kovač, 2010). Učinkovitost rješavanja konflikata je u razmjerno visokoj korelaciji s pokazateljima kvalitete bračnog funkcioniranja, uključujući bračnu usklađenost, zadovoljstvo i stabilnost, a pokazala se povezanom i s pokazateljima percipiranog slaganja s partnerom u različitim područjima poput intimnih odnosa, prisnosti, komunikacije i roditeljstva (Obradović i Čudina-Obradović, 2004 prema Brekalo, 2015).

Kada je riječ o sukobu među roditeljima, on utječe na ponašanje i emocionalno blagostanje djeteta. Takav utjecaj može biti još izraženiji kada je riječ o djetetu s teškoćama u razvoju (Glenn, 2007).

1.4.2. Uzroci konflikata roditelja djece s teškoćama u razvoju

Gabel i sur. (1983) prema Leutar i Starčić (2007) ističu da partnerski odnos roditelja djece s teškoćama u razvoju karakteriziraju česte svađe, osjećaj bračnog nezadovoljstva, seksualni problemi, privremeno odvajanje i razvod.

Neki od mogućih razloga sukoba među roditeljima djece s teškoćama u razvoju su preplavljujuća krivnja te problemi u preoblikovanja bračnih uloga kako bi zadovoljili zahtjeve skrbi za dijete (Marshak, 2007c). Floyd i Zmich (1991) prema Hartley i sur. (2011) utvrđuju da roditelji djece s intelektualnim teškoćama pokazuju više negativnih komunikacijskih obrazaca, uključujući ponižavanje, okrivljavanje, izbjegavanje odgovornosti i slično, dok McCracken (1984) prema Leutar i Starčić (2007) navodi kako je među roditeljima adolescenata oboljelih od cistične fibroze prisutno bračno neslaganje, depresija i potisnuto neprijateljstvo. Također, prethodno je navedeno da se nerijetko roditelji djece s teškoćama u razvoju suočavaju s osjećajem napuštenosti ili otuđenosti od partnera (Zucman, 1982 prema Leutar i Starčić, 2006), a osjećaj otuđenosti (bilo individualne ili uzajamne) je prema Bodenmann-u (2005) čest izvor bračnih sukoba.

Važno je naglasiti ulogu genetike teškoća kao uzroka sukoba. Naime, u slučaju genetskog poremećaja kod djeteta, moguća su manifestna ponašanja istog poremećaja, primjerice, deficita pažnje i hiperaktivnog poremećaja, kod jednog ili oba roditelja koji mogu pogodovati većem broju sukoba među njima (Marshak, 2007c).

Odgoj djeteta s teškoćama u razvoju također može smanjiti toleranciju za nedostatke supružnika. Vrlo često je kod roditelja prisutno podsvjesno uvjerenje da bi trebali imati manje problema sa supružnikom kako bi nadoknadili sve dodatne zahtjeve i probleme koji proizlaze iz teškoća djeteta. Primjerice, u literaturi (Marshak, 2007c) možemo naići na izjave majki djeteta s teškoćama poput ove: „Imam sina s teškoćama, ne mogu imati i muža s teškoćama!“

Nadalje, vrlo čest obrazac ponašanja roditelja je onaj u kojem majka ne osjeća podršku partnera u podizanju djeteta i postaje kritična prema njemu, što rezultira povećanim bračnim

sukobima. Partner se počinje osjećati nesretan u vezi i tako se povlači, postaje manje uključen u roditeljstvo uzrokujući kod majke još manji osjećaj podrške (Mansfield, 2006 prema Glenn, 2007).

Važnost prepoznavanja uzroka bračnih nesuglasica i konflikata roditelja djece s teškoćama u razvoju je iznimno značajna. Floyd i Zmich (1991) prema Hartley i sur. (2011) zaključuju da, unatoč tome što roditelji djece s teškoćama u razvoju češće imaju negativnu bračnu interakciju, oni ju smatraju rezultatom izazova i stresora u odgoju djeteta s teškoćama, a ne problema koji proizlaze iz bračnog odnosa. Velika je važnost toga jer roditelji koji negativnu bračnu interakciju pripisuju stresu vezanom uz odgoj djeteta s teškoćama češće ostaju u braku i osjećaju veće bračno zadovoljstvo, nego roditelji koji tu interakciju pripisuju nepoželjnoj osobini supružnika ili isključivo problemu u braku (Bradbury i Finchman, 1992 prema Hartley i sur., 2011). Također, ukoliko roditelji imaju česte nesuglasice zbog različitih izazova s kojima se susreću u odgoju svog djeteta s teškoćama u razvoju, a koriste adaptivne strategije komunikacije umjesto reakcija povlačenja i negiranja koji su povezani s lošim rješavanjem sukoba, bit će manje izloženi bračnim sukobima (Gottman, 1994 prema Hartley i sur., 2011).

1.5. Zadovoljstvo partnerskim odnosom roditelja djece s teškoćama u razvoju

Zadovoljstvo partnerskim odnosom je subjektivan pogled partnera na odnos i nije pokazatelj stvarnih karakteristika partnera i procesa u odnosu. Po teoriji jednakosti, osobe su najzadovoljnije u vezi kada je omjer između primanja i davanja jednak kod oba partnera (Hatfield i Rapson, 2011 prema Brekalo, 2015). Ukoliko je riječ o braku, zadovoljstvo brakom je uži pojam od kvalitete braka i daje uvid u emocionalnu komponentu procjene bračnog odnosa (Vrhovski, 2004 prema Milić Babić, 2012).

Mnoštvo je istraživanja koja pokazuju da se zadovoljstvo vezom smanjuje nakon dolaska djeteta i preuzimanjem roditeljskih uloga, osobito u percepciji žena (Brekalo, 2015). U skladu s tim, možemo pretpostaviti da dolazak djeteta s teškoćama u razvoju predstavlja još veći izazov za njegove roditelje i zadovoljstvo njihovom partnerskom vezom.

Podaci koji se odnose na bračno zadovoljstvo u obiteljima s djecom s teškoćama u razvoju su kontradiktorni, međutim, veći broj istraživanja govori o negativnom utjecaju na partnerske odnose (Leutar i Starčić, 2007). Nekoliko istraživanja je pokazalo nižu razinu bračnog zadovoljstva i bračne prilagodbe u usporedbi s roditeljima djece tipičnog razvoja (Farber, 1959; Gath, 1978; Friedrich i Friedrich, 1981; Bristol i sur., 1988; Trute, 1990; Florian i Findler, 2001 prema Hartley i sur., 2011). Naime, mnogim roditeljima teško je prepoznati odgovarajući i povoljni trenutak kada je dobro odložiti djetetove potrebe kako bi se više posvetili osobnom i bračnom životu. Često su pogrešno uvjereni da smostalno vrijeme provedeno sa supružnikom narušava kvalitetu podizanja djece (Marshak, 2007d).

Zadovoljstvo partnerskim odnosom usko je povezano s intimnim odnosom partnera. Nedostatak vremena i prilika, osjećaj krivnje te neraspoloženost za intimni odnos predstavlja prepreke za romantiku i fizičku intimnost roditelja djece s teškoćama u razvoju. Navedeno često rezultira potpunom eliminacijom romantičnih i seksualnih aspekata odnosa. Radeći to nenamjerno, partneri nisu u potpunosti svjesni posljedica gubitka istog. Važnost romantičnih gesta od strane partnera se ogleda u slanju poruke partneru da je privlačan/a na način koji se ne odnosi samo na sposobnost brige za dijete. Bez romantike i seksualne intimnosti u vezi, partneri počinju isključivo nalikovati na najbolje prijatelje ili partnere u roditeljstvu (Marshak, 2007d).

Patterson (1991) prema Leutar i Starčić (2007) smatra da, iako je broj razvoda obitelji djece s teškoćama u razvoju usporediv s brojem razvoda kod drugih obitelji, čini se da je bračno nezadovoljstvo roditelja djece s teškoćama u razvoju češće. Jedan od uzroka povećanog bračnog nezadovoljstva kod roditelja djece s teškoćama u razvoju je tendencija ostajanja u lošem odnosu zbog osjećaja nesigurnosti za samostalno roditeljstvo djeteta s teškoćama u razvoju (Harrison, 2007 prema Glenn, 2007). Primjerice, jedan od razloga nastavka zajedničkog života sa supružnikom, usprkos lošim odnosima, je prilagođenost postojećeg doma djetetu s teškoćom te problemi u pronalaženju novog odgovarajućeg doma ili teškoće u reorganizaciji zdravstvenih ili obrazovnih usluga za dijete u slučaju preseljenja u novu sredinu, što zahtjeva ogromnu količinu vremena i stresa (Glenn, 2007).

Druga istraživanja nisu pokazala statistički značajnu razliku u bračnom zadovoljstvu i bračnoj prilagodbi između roditelja djece s teškoćama i roditelja djece tipičnog razvoja (Waisbren, 1980; Williams i McKenry, 1981; Gath i Gumley, 1984, 1986; Abbott i Meredith, 1986; Fisman, Wolf i Noh, 1989; Riper i sur., 1992; Fisman i sur., 1996; Holmbeck i sur.,

1997 prema Hartley i sur., 2011). Neki autori (Kazak, 1987, Benson i sur., 1999 prema Sobsey, 2004) također ukazuju da ne postoje razlike u bračnom zadovoljstvu između roditelja djece s teškoćama u razvoju i roditelja djece bez teškoća.

Međutim, istraživanja također pokazuju da mnogi roditelji djece s teškoćama u razvoju izvještavaju o prosječnim do iznadprosječnim razinama bračnog zadovoljstva (Flaherty i Glidden, 2000; Stoneman i Gavidia Payne, 2006 prema Hartley i sur., 2011) i imaju dugogodišnje brakove (Seltzer i sur., 2001; Urbano i Hodapp, 2007; Hartley i sur., 2010 prema Hartley i sur., 2011).

Ističu se razni čimbenici koji utječu na razinu zadovoljstva odnosom. Također, neka istraživanja su utvrdila značajnu povezanost između spola roditelja djece s teškoćama u razvoju i zadovoljstva partnerskim odnosom (Roach i sur., 1999 prema Milić Babić, 2012), dok druga nisu pokazala statistički značajne razlike u partnerskim odnosima s obzirom na spol roditelja djece s teškoćama u razvoju (Leutar i Starčić, 2007). Sheeran i sur. (1997) prema Milić Babić (2012) navodi pozitivnu povezanost majčinog prihvatanja dijagnoze djeteta s bračnim zadovoljstvom supruge. Simmerman i sur. (2001) prema Wing Ki i Chung Yan Joanne (2014) u svom longitudinalnom istraživanju su utvrdili da je majčino zadovoljstvo očevom uključenošću u pomoć oko djeteta povezano s bračnim zadovoljstvom oba roditelja. Istraživanje Wing Ki i Chung Yan Joanne (2014) je pokazalo pozitivnu povezanost između dijeljenja odgovornosti za brigu o djetetu i ostalim poslovima te bračnog zadovoljstva među supružnicima.

S obzirom da su rezultati istraživanja utjecaja odgoja djeteta s teškoćama u razvoju na kvalitetu partnerskog odnosa i rizik za razdvajanje roditelja vrlo heterogeni i nekonzistentni, vidljivo je da isti ovise o brojnim drugim faktorima uključujući vrstu i težinu teškoća djeteta, dob djeteta, karakteristike roditelja i kontekstualne čimbenike obitelji (Tøssebro i Wendelborg, 2017).

1.6. Utjecaj sociodemografskih čimbenika na partnerske odnose roditelja djece s teškoćama u razvoju

Mnogi sociodemografski čimbenici utječu na kvalitetu partnerskog odnosa roditelja djece s teškoćama u razvoju. Često spominjani u literaturi su obiteljski prihodi i razina obrazovanja roditelja.

Tøssebro i Wendelborg (2017) su u svom istraživanju uočili da su glavni prediktori stabilnosti partnerske veze među roditeljima djece s teškoćama demografske i socio-ekonomske karakteristike roditelja, odnosno obitelji. Pokazalo se da je učestalost raskida veze manja među starijim majkama, obrazovanim roditeljima te kod onih kod kojih su starija djeca doprinjela prethodnoj formalizaciji odnosa. Urbano i Hodapp (2007) prema Tøssebro i Wendelborg (2017) su uočili veću stopu raspada veze među roditeljima koji su mlađi, manje obrazovani te žive u seoskim sredinama, a Leutar i Starčić (2007) navode da je kvaliteta partnerskih odnosa proporcionalna sa zadovoljstvom materijalnim prilikama. Roditelji koji svoje materijalne prilike procjenjuju jako dobrim su otvoreniji, privrženiji i bolje se sporazumijevaju u vezi od onih koji svoje materijalne prilike procjenjuju lošima. S druge strane, Leutar i Starčić (2007) također navode da su roditelji djece s teškoćama niže naobrazbe otvoreniji i privrženiji te se bolje sporazumijevaju. Loft (2011) prema Tøssebro i Wendelborg (2017) rizičnim čimbenikom za raspad veze među roditeljima djece s teškoćama u razvoju navodi nezaposlenost roditelja te upozorava na smanjenje utjecaja teškoće djeteta na odnos roditelja prilikom kontrole socio-ekonomskih varijabli.

Blacher i Hatton (2001) prema Tøssebro i Wendelborg (2017) pak ističu da utjecaj invaliditeta jasno odražava političku i ekonomsku klimu. Također je odraz obiteljske potpore, stavova prema invaliditetu, očeve uloge u skrbi za djecu i utjecaja invaliditeta na ekonomski status obitelji. Neki autori (Dulčić, 2001; Leutar i Raić, 2002 prema Leutar i Starčić, 2007) također ističu da očekivanja roditelja od nerođenog djeteta često ovise o društvenom statusu obitelji, tako da primjerice, viši društveni slojevi imaju veća očekivanja kako u fizičkom, tako i u intelektualnom i zdravstvenom području. Što su veća očekivanja roditelja, njihovo razočaranje je veće u slučaju da na svijet dođe dijete s intelektualnim teškoćama.

2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Vidljivo je da jedinstveni izazovi roditeljstva djeteta s teškoćama u razvoju mogu dovesti do bračne nesloge kod nekih parova, no nemaju nikakvog utjecaja ili imaju pozitivan utjecaj na brak kod ostalih parova roditelja djece s teškoćama u razvoju (Hartley i sur., 2011). Postavlja se pitanje u kojim se to čimbenicima ove skupine roditelja razlikuju, a koji mogu biti uzrokom različitog utjecaja roditeljstva djeteta s teškoćama na partnerski odnos roditelja.

Brojna istraživanja ističu da je kvaliteta partnerskog odnosa među roditeljima djece s teškoćama u razvoju ovisna o društveno-ekonomskim okolnostima (Tøssebro i Wendelborg, 2017). Stoga me zanima utječu li sociodemografski čimbenici, uključujući stupanj obrazovanja roditelja djece s teškoćama u razvoju i visina obiteljskih prihoda na kvalitetu partnerskih odnosa roditelja djece s teškoćama u razvoju te postoje li razlike u zadovoljstvu partnerskim odnosom kod majki i kod očeva.

3. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je ispitati povezanosti između varijabli obrazovanja, obiteljskih prihoda, konflikata, pružene podrške, primljene podrške i zadovoljstva odnosom te doprinos stupnja obrazovanja roditelja djece s teškoćama u razvoju i obiteljskih prihoda kao prediktora na razinu konflikata, razinu pružene podrške partneru, razinu primljene podrške od strane partnera te na zadovoljstvo partnerskim odnosom kod roditelja djece s teškoćama u razvoju. Također će se ispitati postoje li razlike u razini zadovoljstva odnosom kod majki i očeva.

4. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

S obzirom na cilj istraživanja, postavljene su slijedeće hipoteze:

H1. Postoji statistički značajna povezanost između razine obrazovanja, obiteljskih prihoda, razine konflikata, primljene podrške od partnera, podrške pružene partneru te zadovoljstva partnerskim odnosom kod roditelja djece s teškoćama u razvoju.

H2. Postoji statistički značajan doprinos obrazovanja i obiteljskih prihoda razini konflikata, razini pružene, razini primljene partnerske podrške i razini zadovoljstva kod roditelja djece s teškoćama u razvoju.

H3. Postoje statistički značajne razlike u razini zadovoljstva partnerskim odnosom kod majki i kod očeva djece s teškoćama u razvoju.

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

5.1. POSTUPAK

Istraživanje je provedeno u sklopu međunarodnog Erasmus+ projekta „Socijalna inkluzija i dobrobit obitelji djece s teškoćama“, u kojem je sudjelovao Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Naručen je upitnik pod nazivom „PSI-Well: Izgradnja mostova. Promicanje socijalne uključenosti i dobrobiti obitelji djece s teškoćama“. Napravljen je dvostruki prijevod upitnika te je prilagođen području Republike Hrvatske. Tri upitnika su dana roditeljima djece tipičnog razvoja kako bi se provjerilo jesu li dovoljno razumljivi i jednostavni za odgovaranje na pitanja.

Kriterij odabira ispitanika bio je prigodan. Upitnike su ispunjavali roditelji djece s različitim teškoćama u razvoju, koji su u istraživanje pozvani preko centara za rehabilitaciju i lokalnih organizacija koje nude usluge roditeljske podrške (Mali dom Zagreb, Centar za rehabilitaciju Zagreb, Korablja, Centar za obrazovanje i rehabilitaciju Velika Gorica, Centar za obrazovanje i rehabilitaciju na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, Dječji vrtić Latica, Dječji vrtić Sunčica) te studenata rehabilitacije.

U distribuciji upitnika i prikupljanju podataka su sudjelovali nastavnici posebnih škola, psiholozi, savjetnici i studenti. Prilikom distribucije upitnika, roditelji su upoznati s etičkim načelima istraživanja. Ukratko im je objašnjena svrha i cilj istraživanja, te je istaknuto da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno. Roditelji su imali mogućnost ispuniti upitnik u papirnatom ili elektronskom obliku. S papirnatim upitnicima, date su im koverta i markice. Prije ispunjavanja upitnika, svi ispitanici su potpisali pristanak za sudjelovanje u istraživanju. Bili su zamoljeni da samostalno i neovisno od partnera, ispune, svatko svoj upitnik. Ispunjene upitnike roditelji su poštom slali na adresu Edukacijsko–rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Provedeno istraživanje u svim svojim fazama slijedilo je načela Etičkog kodeksa Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006). Osobita pažnja je pridana poštivanju članka 2. ovog kodeksa u dijelu u kojem se ističe kako se „rezultati znanstvenih istraživanja, prikupljaju se u skladu s najvišim standardima etičke i znanstvene prakse, poštujući najviše tehničke standarde“ te kako se podrazumijeva da “prikazani rezultati istraživanja u bilo kojem obliku dosljedno odgovaraju provedenim istraživanjima te ni u najmanjoj mjeri ne postoji izmišljanje, krivotvorenje ili plagiranje podataka, rezultata, ideja, postupaka ili riječi u postupcima predlaganja, provođenja, revizije ili prikazivanja istraživanja“ (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006, str.1-2).

Također se vodila briga o dobrovoljnom sudjelovanju ispitanika i jamčila povjerljivost podataka: „pri tome je potrebno jamčiti dragovoljno sudjelovanje svih ispitanika, povjerljivost, tajnost i anonimnost podataka o ispitanicima te povoljan omjer boljitka/rizika za ispitanike“ (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006, str.3.).

5.2. MJERNI INSTRUMENTI

Upitnik „PSI-Well: Izgradnja mostova. Promicanje socijalne uključenosti i dobrobiti obitelji djece s teškoćama“ je sastavljen od dijelova nekoliko mjernih instrumenata te dijela u kojem su mjerene sociodemografske varijable roditelja uključujući spol, dob, obrazovanje,

bračno stanje, zaposlenje, obiteljske prihode, broj djece i vrste teškoća kod djece s teškoćama u razvoju. Za potrebe ovog diplomskog rada, analizirani su rezultati ispitanika na sociodemografskim varijablama te slijedećim mjernim instrumentima: Dyadic Coping Inventory (Bodenmann, 2008; Ledermann sur., 2010), Relationship Assessment Scale (Hendrick, 1988) te Parent Problem Checklist PPC (Dadds i Powell 1991).

Varijabla **Obrazovanje** sadrži četiri kategorije bodovane od 1 do 4, pri čemu je veći stupanj obrazovanja bodovan većim brojem bodova. Kategorije su: bez osnovnoškolskog obrazovanja, završena osnovna škola, završena srednja škola, završen fakultet.

Varijabla **Obiteljski prihodi** sadrži dvanaest kategorija bodovanih od 1 do 12, pri čemu su veći obiteljski prihodi bodovani većim brojem bodova. Kategorije obiteljskih prihoda su: manji od 2000 kn, 2000-4000 kn, 4000-7500 kn, 7500-11000kn, 11000-14500 kn, 14500-18000 kn, 18000-21500 kn, 21500-25000 kn, 25000-28500 kn, 28500-32000 kn, 32000-35500 kn te veći od 35500 kn.

Dijadic Coping Inventory (DCI, Bodenmann, 2008) mjeri komunikaciju i dijadno suočavanje sa stresom koje se javlja u bliskoj vezi kada su jedan ili oba partnera izloženi stresu. Psihometrijska procjena pouzdanosti ovog mjernog instrumenta je pokazala prihvatljivu do visoku unutaranju konzistentnost (Cronbach alfa koeficijent je u vrijednostima od .71 do .92) (Bodenmann, 2008). U ovom istraživanju, Dijadic Coping Inventory (DCI, Bodenmann, 2008) korišten je za procjenu davanja podrške partneru (Suportive Dyadic Coping by Self) i procjenu primanja podrške partnera (Supportive Dyadic Coping by Partner). Ispitanici su trebali označiti učestalost javljanja određene tvrdnje (primjerice, „Moj/a partner/ica mi pokazuje empatiju i razumije me.“; „Pokazujem empatiju i razumijevanje prema partneru/ici.“) na skali od pet stupnjeva (od 1-„vrlo rijetko“ do 5-„vrlo često“).

Relationship Assessment Scale (RAS, Hendrick, 1988) je skala od sedam tvrdnji koja mjeri opće zadovoljstvo odnosom. Dobra je mjera zadovoljstva intimnog odnosa, uključujući bračni odnos, vezu te intimni odnos partnera koji zajedno žive. Ovaj mjerni instrument je

pokazao značajnu korelaciju (iznosa .84) s rezultatima na Dyadic Adjustment Scale-om (Spanier, 1976), utvrđenim mjernim instrumentom zadovoljstva vezom, što ukazuje na dobru konvergentnu valjanost (Vaughn i Matyastik Baier, 1999). Također ima visoku unutarnju konzistentnost (koeficijent α iznosi .91) (Vaughn i Matyastik Baier, 1999). Ispitanici su odgovarali na šest tvrdnji ovog mjernog instrumenta. Uz svaku tvrdnju (primjerice, „Koliko dobro vaš/a partner/ica zadovoljava vaše potrebe?“) trebali su na skali od pet stupnjeva označiti broj (od 1-„nisko do 5-„visoko“) koji koji najbolje odgovara njihovim osjećajima vezanim uz tvrdnju.

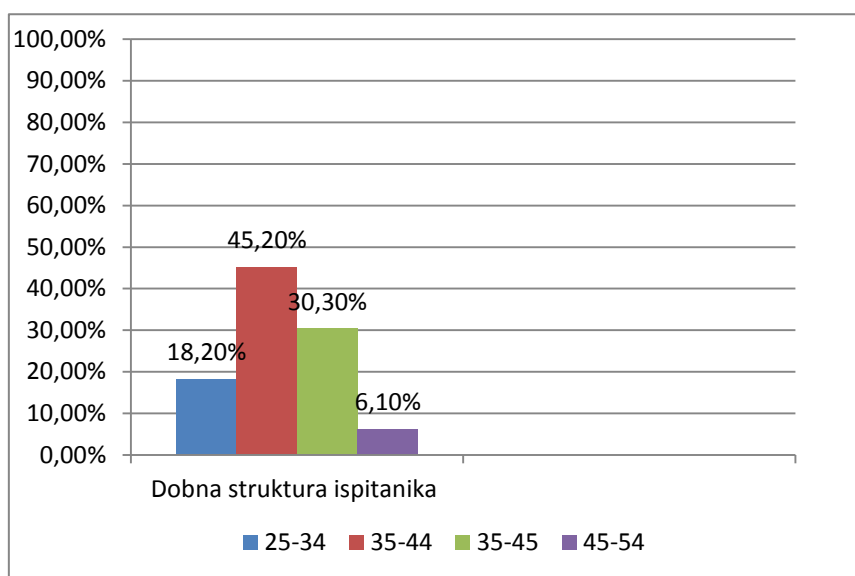
Parent Problem Checklist (PPC, Dadds i Powell 1991) mjeri razinu roditeljskih konflikata s obzirom na sposobnost slaganja i suradnje u roditeljskoj ulozi unutar obitelji. Utvrđeno je da ovaj mjerni instrument pokazuje valjanu i pouzdanu mjeru konflikata roditelja specifičnih za pitanje odgoja djece (Morawska i Thompson, 2009). Ispitanici su ga ispunjavajvali tako da su, na skali od pet stupnjeva (od 1-„nikada“ do 5-„vrlo često“), označili koliko često su se navedene situacije (primjerice, „Razlike u mišljenjima u odnosu na brigu o djetetu i roditeljska pitanja.“) dogodile između njega/nje i njegove supruge/a tijekom protekla četiri tjedna.

5.3. UZORAK ISPITANIKA

Uzorak čini 66 ispitanika, odnosno 33 para roditelja djece s teškoćama u razvoju s područja zagrebačke i karlovačke županije. Najveći postotak ispitanika (60,6%) čine roditelji djece s višestrukim teškoćama, a slijede ih roditelji djece s poremećajem iz spektra autizma, intelektualnim teškoćama, teškoćama učenja, motoričkim poremećajima, oštećenjima vida ili sluha te deficitom pažnje i hiperaktivnim poremećajem (ADHD).

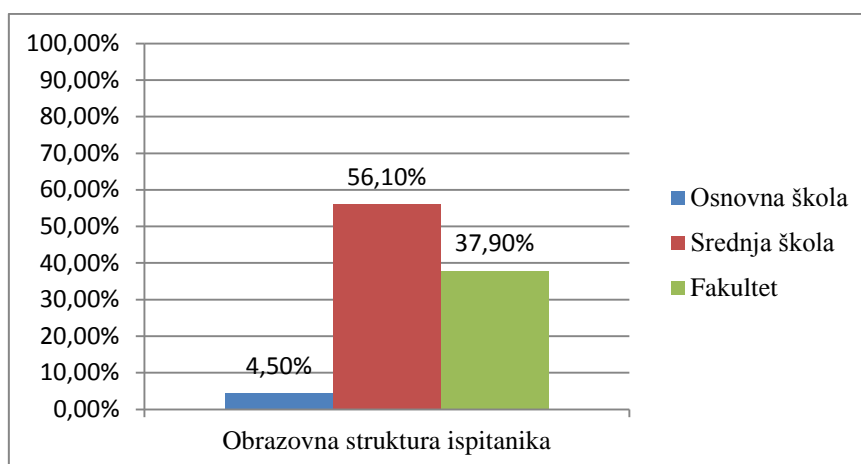
Najveći broj ispitanika (45,2%) je u dobi između 35 i 44 godine, 30,3 % ispitanika u dobi između 45 i 54 godine, 18,2% ispitanika u dobi između 25 i 34 godine, dok najmanji broj ispitanika (6,1%) čine roditelji u dobi 55 do 64 godine starosti, što prikazuje grafički prikaz 1.

Grafički prikaz 1: Dobna struktura ispitanika:

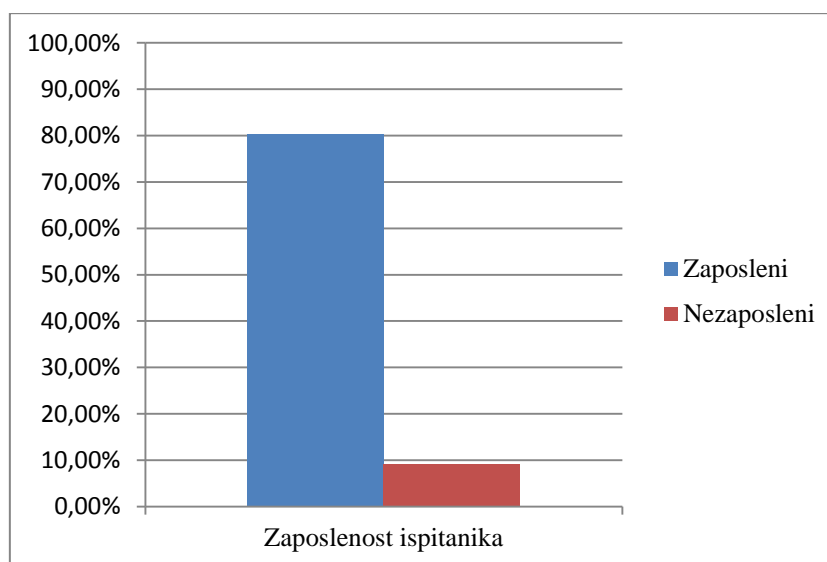
S obzirom na stupanj obrazovanja roditelja, većina, 56,1%, ima srednjoškolsko obrazovanje. Njih 37,9% ima fakultetsko obrazovanje, 4,5 % ispitanika (3 roditelja) navodi osnovnoškolsko obrazovanje, a 1 roditelj se nije izjasnio. Navedeno je vidljivo u grafičkom prikazu 2.

Grafički prikaz 2: Obrazovna struktura ispitanika:

Najveći broj roditelja (80,3%) je zaposlen, 9,1 % roditelja je nezaposleno, što prikazuje grafički prikaz 3, a 10,6% roditelja nije se izjasnilo na ovom pitanju. Od ukupnog postotka zaposlenih, njih 57,6% radi 40 sati tjedno, dok 22,7% radi manje od 40 sati tjedno.

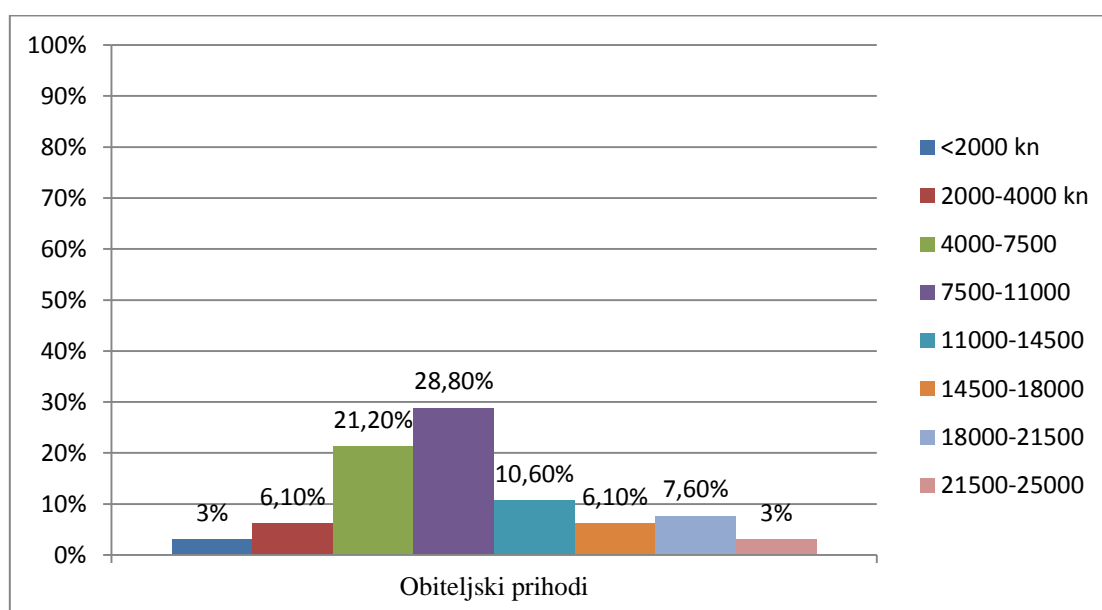
Grafički prikaz 3: Struktura ispitanika s obzirom na zaposlenost

Na pitanje o ukupnim obiteljskim prihodima, 28,8% ispitanika navodi mjesečni obiteljski prihod između 7500 HRK i 11000 HRK, 21,2% ispitanika prihod između 4000 HRK do 7500 HRK, 10,6% ispitanika prihod između 11000 HRK i 14500 HRK, 7,6%

ispitanika prihod između 18000 HRK i 21500 HRK, jednaki postotak ispitanika (6,1%) prihod između 2000 HRK i 4000 HRK te između 14500 HRK do 18000 HRK. Najmanji postotak ispitanika (3%) navodi mjesečni obiteljski prihod manji od 2000 HRK, kao i onaj između 21500 HRK do 25000 HRK. 13,6% ispitanika nije odgovorilo na ovo pitanje. Navedeno je vidljivo na grafičkom prikazu 4.

Grafički prikaz 4: Struktura ispitanika s obzirom na obiteljske prihode

Od 66 ispitanika, 64 (97,0%) žive u bračnoj zajednici, a 2 ispitanika (3,0%) žive u izvanbračnoj vezi. S obzirom na broj djece, 50,0% ispitanika ima dvoje djece, slijede oni s troje ili četvero djece, zatim s jednim djetetom, a najmanji broj ih ima više od četvero djece.

6. REZULTATI

6.1. Testiranje normalnosti distribucija

Proveden je test normalnosti distribucije za varijable obrazovanje, obiteljski prihodi, sumarne varijable za konflikt, sumarne varijable za primljenu podršku od partnera, sumarne varijable za podršku pruženu partneru te sumarne varijable zadovoljstva partnerskim odnosom. Rezultati su vidljivi u Tablici 1.

Tablica 1:

Test normalnosti distribucije

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
obrazovanje	,340	65	,000	,727	65	,000
obiteljski prihodi	,227	57	,000	,928	57	,002
sumarna varijabla za konflikt	,155	60	,001	,927	60	,001
sumarna varijabla za podršku primljenu od partnera	,187	65	,000	,827	65	,000
sumarna varijabla za podršku pruženu partneru	,167	65	,000	,908	65	,000
sumarna varijabla za zadovoljstvo	,307	66	,000	,766	66	,000

Vidljivo je da je stupanj značajnosti Sig. kod Kolmogorov-Smirnov testa za sve varijable manji od 5% pa se može zaključiti da distribucija frekvencija ovih varijabli značajno odstupa od normalne ili Gaussove krivulje. Ovo potvrđuje i Shapiro-Wilkov test kod kojeg je stupanj značajnosti svih varijabli također manji od 5% .

6.2. Izračunavanje osnovnih statističkih parametara

Budući da distribucije frekvencija ispitivanih varijabli značajno odstupaju od normalne ili Gaussove krivulje, kao mjera centralne tendencije koristio se medijan. U nastavku su opisani osnovni statistički parametri navedenih varijabli, koje vidimo u tablici 2.

Tablica 2:

	obrazovanje	obiteljski prihodi	sumarna varijabla za konflikt	sumarna varijabla za podršku primljenu od partnera	sumarna varijabla za podršku pruženu partneru	sumarna varijabla za zadovoljstvo
Median	3,00	4,00	6,00	23,00	21,00	18,00
Minimum	2	1	3	8	13	12
Maximum	4	8	11	25	25	30

Sumarna varijabla za konflikt (KONFLIKT_SUM) predstavlja zbroj rezultata na Parent Problem Checklist (PPC, Dadds i Powell 1991) dijelu upitnika. Veći broj rezultata na ovom mjernom instrumentu ukazuje na veću razinu sukoba ispitanika s partnerom. Minimalan broj bodova koje je ispitanik mogao ostvariti na ovoj skali je 3, a maksimalan 15. Vidimo da je najmanji broj bodova ispitanika postignut na ovoj skali 3, a najveći 11, dok njihov najčešći rezultat (medijan) iznosi 6 bodova.

Sumarna varijabla za podršku primljenu od partnera (PARTNER_SUM) predstavlja zbroj rezultata na dijelu Dijadic Coping Inventory (DCI, Bodenmann, 2008) mjernog instrumenta pod nazivom Supportive Dyadic Coping by Partner. Veći broj rezultata na ovoj skali znači veću podršku primljenu od strane partnera. Minimalan broj bodova koje je ispitanik mogao ostvariti na ovoj skali je 5, a maksimalan 25. Najmanji broj bodova ispitanika postignut na ovoj skali iznosi 8, dok je njihov najčešći rezultat 23 boda.

Sumarna varijabla za podršku pruženu partneru (ONESELF_SUM) predstavlja zbroj rezultata na dijelu Dijadic Coping Inventory (DCI, Bodenmann, 2008) mjernog instrumenta pod nazivom Supportive Dyadic Coping by Self. Veći broj rezultata na ovoj skali znači veću podršku primljenu od strane partnera. Minimalan broj bodova koje je ispitanik mogao ostvariti na ovoj skali je 5, a maksimalan 25. Najmanji broj bodova ispitanika postignut na ovoj skali iznosi 13, a najveći 25, dok je njihov najčešći rezultat 21 bod.

Sumarna varijabla za zadovoljstvo (GRS_SUM) predstavlja zbroj rezultata na Relationship Assessment Scale (RAS, Hendrick, 1988) dijelu upitnika. Veći rezultat ove varijable znači veće zadovoljstvo ispitanika partnerskim odnosom. Minimalan broj bodova koje je ispitanik mogao ostvariti na ovoj skali je 6, a maksimalan 30. Najmanji broj bodova ispitanika postignut na ovoj skali iznosi 12, najveći 30, a njihov najčešći rezultat je 18 bodova.

6.2. Testiranje povezanosti između razine obrazovanja, obiteljskih prihoda, razine konflikata, primljene podrške od partnera, podrške pružene partneru te zadovoljstva partnerskim odnosom kod roditelja djece s teškoćama u razvoju

Kako bi se utvrdio stupanj povezanosti između razine obrazovanja, obiteljskih prihoda, razine konflikata, primljene podrške od partnera, podrške pružene partneru te zadovoljstva partnerskim odnosom kod roditelja djece s teškoćama u razvoju, primjenjena je Spearmanova korelacija, budući da ove varijable nisu normalno distribuirane. Vrijednosti Spearmanova koeficijenta korelacije (ρ) ovih varijabli su prikazane u tablici 3.

Tablica 3:

Korelacije između varijabli

			obrazova- nje	obiteljs ki prihodi	sumarna varijabla za konflikt	sumarna varijabla za podršku primljenu od partnera	sumarna varijabla za podršku pruženu partneru	sumarna varijabla za zado- voljstvo
Spearman's rho	obrazovanje	Koeficijent korelacije	1,000	,198	,200	-,141	-,151	-,094
		Sig. (2- tailed)	.	,144	,125	,264	,228	,456
	obiteljski prihodi	Koeficijent korelacije	,198	1,000	,269	-,489**	-,510**	-,279*
		Sig. (2- tailed)	,144	.	,054	,000	,000	,035
	sumarna varijabla za konflikt	Koeficijent korelacije	,200	,269	1,000	-,278*	-,261*	-,042
		Sig. (2- tailed)	,125	,054	.	,032	,044	,750
	sumarna varijabla za podršku primljenu od partnera	Koeficijent korelacije	-,141	-,489**	-,278*	1,000	,820**	,368**
		Sig. (2- tailed)	,264	,000	,032	.	,000	,003
	sumarna varijabla za podršku pruženu partneru	Koeficijent korelacije	-,151	-,510**	-,261*	,820**	1,000	,386**
		Sig. (2- tailed)	,228	,000	,044	,000	.	,001
	sumarna varijabla za zadovoljstvo	Koeficijent korelacije	-,094	-,279*	-,042	,368**	,386**	1,000
		Sig. (2- tailed)	,456	,035	,750	,003	,001	.

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Rezultati pokazuju **statistički značajnu pozitivnu povezanost**, dakle porast rezultata na jednoj varijabli prati porast rezultata na drugoj, između slijedećih varijabli:

- sumarne varijable za podršku primljenu od partnera i sumarne varijable za podršku pruženu partneru (ρ iznosi 0,820 na razini značajnosti $<0,01$),
- sumarne varijable za podršku primljenu od partnera i sumarne varijable zadovoljstvo (ρ iznosi 0,368 na razini značajnosti $<0,01$),
- sumarne varijable za podršku pruženu partneru i sumarne varijable zadovoljstvo (ρ iznosi 0,386 na razini značajnosti $<0,01$),

Rezultati pokazuju **statistički značajnu negativnu povezanost**, dakle porast rezultata na jednoj varijabli prati pad rezultata na drugoj, između slijedećih varijabli:

- obiteljski prihodi i sumarne varijable za podršku primljenu od partnera (ρ iznosi -0,489 na razini značajnosti $<0,01$),
- obiteljski prihodi i sumarne varijable za podršku pruženu partneru (ρ iznosi -0,510 na razini značajnosti $<0,01$)
- obiteljski prihodi i sumarne varijable za zadovoljstvo (ρ iznosi -0,279 na razini značajnosti $<0,05$)
- sumarne varijable za konflikt i sumarne varijable za podršku primljenu od partnera (ρ iznosi -0,278 na razini značajnosti $<0,05$)
- sumarne varijable za konflikt i sumarne varijable za podršku pruženu partneru (ρ iznosi -0,261 na razini značajnosti $<0,05$)

Nisu pronađene statistički značajne povezanosti između varijable obrazovanje i bilo koje od ispitivanih varijabli, varijable obiteljski prihodi i sumarne varijable za konflikt, kao ni između sumarne varijable za konflikt i sumarne varijable za zadovoljstvo.

6.3. Testiranje doprinosa obrazovanja i obiteljskih prihoda razini konflikata, razini pružene, razini primljene partnerske podrške i razini zadovoljstva partnerskim odnosom

Kako bi se testirao doprinos obrazovanja i obiteljskih prihoda na razinu konflikata, razinu pružene i primljene partnerske podrške i razinu zadovoljstva partnerskim odnosom, korištena je standardna višestruka regresijska analiza.

Budući da vrijednost Tolerance za prediktore obrazovanje i obiteljski prihodi iznosi 0,806 te je veća od 0,1, zaključujemo da se ovi prediktori mogu koristiti u višestrukoj regresijskoj analizi.

U sljedećoj tablici (tablica 4) su prikazani rezultati regresijske analize doprinosa obrazovanja i obiteljskih prihoda na razinu konflikata:

Tablica 4:

R Square	ANOVA	
	F	Sig.
0,079	2,093	,134 ^b

a. Kriterij: razina konflikata

b. Prediktori: obiteljski prihodi, obrazovanje

Vidimo da koeficijent determinacije R Square iznosi 0,079, što znači da prediktori obrazovanje i obiteljski prihodi s kriterijem razina konflikata dijele 7,9% svoje varijance. Budući da F iznosi 2,093 i nije statistički značajan na razini značajnosti Sig.<0,05 (Sig.=0,134), zaključujemo da ne postoji statistički značajan doprinos obrazovanja i obiteljskih prihoda na razinu konflikata kod roditelja djece s teškoćama u razvoju.

Nadalje, u tablici 5 prikazani su rezultati regresijske analize **doprinosa obrazovanja i obiteljskih prihoda na razinu podrške primljene od partnera**:

Tablica 5:

R Square	ANOVA	
	F	Sig.
0,153	4,789	,012 ^b

a. Kriterij: sumarna varijabla za podršku primljenu od partnera

b. Prediktori: obiteljski prihodi, obrazovanje

Vidimo da koeficijent determinacije R Square iznosi 0,153, što znači da prediktori obrazovanje i obiteljski prihodi s kriterijem razina podrške primljene od partnera dijele 15,3% svoje varijance. Budući da F iznosi 4,789 i statistički je značajan na razini značajnosti $\text{Sig.} < 0,05$ ($\text{Sig.} = 0,012$), zaključujemo da postoji statistički značajan doprinos obrazovanja i obiteljskih prihoda razini podrške primljene od partnera kod roditelja djece s teškoćama u razvoju.

Zatim, iz tablice 6 vidimo koliko svaki od dva navedena prediktora doprinosi predikciji razine podrške primljene od partnera. Zamjećujemo da prediktor obiteljski prihodi ima statistički značajan doprinos na kriterij razinu podrške primljene od partnera jer mu standizirani koeficijent Beta iznosi -0,339 te je statistički značajan je na razini značajnosti $\text{Sig.} = 0,010$. Prediktor obrazovanje nema statistički značajan doprinos na kriterij razina podrške primljene od partnera.

Tablica 6:

	Standardizirani koeficijenti	t	Sig.
	Beta		
obrazovanje	-,160	-1,255	,215
obiteljski prihodi	-,339	-2,663	,010

Zavisna varijabla: sumarna varijabla za podršku primljenu od partnera

Iz tablice 7 možemo vidjeti rezultate regresijske analize **doprinosa obrazovanja i obiteljskih prihoda na razinu podrške pružene partneru**:

Tablica 7:

R Square	ANOVA	
	F	Sig.
0,271	9,847	,000 ^b

a. Kriterij: sumarna varijabla za podršku pruženu partneru

b. Prediktori: obiteljski prihodi, obrazovanje

Vidimo da koeficijent determinacije R Square iznosi 0,271, što znači da prediktori obrazovanje i obiteljski prihodi s kriterijem razina podrške pružene partneru dijele 27,1% svoje varijance. Daljnjom analizom je utvrđeno da F iznosi 9,847 i statistički je značajan na razini značajnosti $\text{Sig.} < 0,05$ ($\text{Sig.} = 0,000$), te zaključujemo da postoji statistički značajan doprinos obrazovanja i obiteljskih prihoda razini podrške pružene partneru kod roditelja djece s teškoćama u razvoju.

U tablici 8 vidimo da, od navedena dva prediktora, prediktor obiteljski prihodi ima statistički značajan doprinos na kriterij razina podrške pružene partneru jer mu standizirani koeficijent Beta iznosi -0,505 te je statistički značajan je na razini značajnosti $\text{Sig.} = 0,000$. Prediktor obrazovanje nema statistički značajan doprinos na kriterij razina podrške pružene partneru.

Tablica 8:

Model	Standardizirani koeficijenti	t	Sig.
	Beta		
obrazovanje	-,082	-,691	,493
obiteljski prihodi	-,505	-4,273	,000

Zavisna varijabla: sumarna varijabla za podršku pruženu partneru

Naposlijetku, u tablici 9 su prikazani rezultati regresijske analize **doprinosa obrazovanja i obiteljskih prihoda na razinu zadovoljstva partnerskim odnosom**:

Tablica 9:

R Square	ANOVA	
	F	Sig.
0,078	2,235	,117 ^b

a. Kriterij: razina zadovoljstva

b. Prediktori: obiteljski prihodi, obrazovanje

Vidimo da koeficijent determinacije R Square iznosi 0,078, što znači da prediktori obrazovanje i obiteljski prihodi s kriterijem razina zadovoljstva dijele 7,8% svoje varijance. Danjom analizom je utvrđeno da F iznosi 2,235 i nije statistički značajan (Sig.=0,117), te zaključujemo da ne postoji statistički značajan doprinos obrazovanja i obiteljskih prihoda razini zadovoljstva partnerskom vezom kod roditelja djece s teškoćama.

6.4. Testiranje razlike u razini zadovoljstva partnerskim odnosom između majki i očeva roditelja djece s teškoćama u razvoju

Budući da je Kolmogorov-Smirnov test (Tablica 10) pokazao da distribucija frekvencija sumarne varijable za zadovoljstvo i kod majki i kod očeva značajno odstupa od normalne ili Gaussove krivulje (Sig. kod oba uzorka je veći od 0,05), a to potvrđuje i Shapiro-Wilkov test, za utvrđivanje razlika u razini zadovoljstva između majki i očeva, koristio se Mann-Whitney U test.

Tablica 10:

Test normalnosti distribucija							
spol		Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
očevi	sumarna varijabla za zadovoljstvo	,326	33	,000	,789	33	,000
majke	sumarna varijabla za zadovoljstvo	,287	33	,000	,742	33	,000

Tablica 11:

	spol	Srednji rang
sumarna varijabla za zadovoljstvo	očevi	32,41
	majke	34,59

Tablica 12:

Test Statistics	
	sumarna varijabla za zadovoljstvo
Mann-Whitney U	508,500
Wilcoxon W	1069,500
Z	-,484
Asymp. Sig. (2-tailed)	,628

a. Grouping Variable: spol

U tablicama 11 i 12 vidimo rezultate Mann-Whitney U testa. Možemo vidjeti da srednji rang kod očeva iznosi 32,41, a kod majki je nešto veći te iznosi 34,59. Međutim, vrijednost Z za varijablu sumarna varijabla za zadovoljstvo iznosi -0,484, a razina značajnosti Asymp. Sig. (2-tailed) 0,628. Budući da je Asymp. Sig. (2-tailed) veći od 5%, zaključujemo da ne postoji statistički značajna razlika u razini zadovoljstva partnerskim odnosom između majki i očeva djece s teškoćama u razvoju.

6.5. Verifikacija hipoteza

Hipoteza H1 se djelomično prihvaća. Rezultati pokazuju da postoji statistički značajna povezanost između primljene podrške i pružene podrške, zadovoljstva odnosom; pružene podrške i zadovoljstva odnosom; obiteljskih prihoda i primljene podrške, pružene podrške, zadovoljstva odnosom; konflikata i pružene podrške, primljene podrške. Nisu pronađene statistički značajne povezanosti između obrazovanja i bilo koje od ispitivanih varijabli, obiteljskih prihoda i konflikata, kao ni između konflikata i zadovoljstva.

Hipoteza H2 se također djelomično prihvaća. Postoji statistički značajan doprinos obrazovanja i obiteljskih prihoda na razinu podrške primljene od partnera te na razinu podrške pružene partneru. Međutim, nije pokazan statistički značajan doprinos na razinu konflikata i razinu zadovoljstva odnosom kod roditelja djece s teškoćama u razvoju.

Hipoteza H3 se odbacuje i zaključuje da ne postoje statistički značajne razlike u razini zadovoljstva partnerskim odnosom kod majki i kod očeva djece s teškoćama u razvoju.

7. RASPRAVA

Istraživanje je pokazalo da što je veća razina primljene partnerske podrške, to je također veća razina pružene partnerske podrške kod roditelja djece s teškoćama. Pretpostavka je da partneri koji primaju višu razinu supružničke podrške ostvaruju bolju komunikaciju i osjećaju veću privrženost i bliskost te također i češće pružaju istu podršku. Također se, u skladu s očekivanjima, pokazalo da su veća razina pružene podrške partneru, kao i veća razina primljene podrške pozitivno povezane sa zadovoljstvom partnerskim odnosom roditelja djece s teškoćama. Ovo potvrđuje ranija istraživanja roditelja djece s teškoćama u razvoju koja

govore da je zadovoljstvo njihovim brakom povezano s doživljajem podrške i prihvatanja od drugih članova obitelji (Milić Babić, 2012).

Rezultati su pokazali značajnu negativnu povezanost između obiteljskih prihoda i razine podrške primljene od partnera kao i razine podrške pružene partneru, što ukazuje na to da su veći obiteljski prihodi povezani s manjom razinom partnerske podrške među roditeljima djece s teškoćama, odnosno da je ta podrška veća kod roditelja nižih obiteljskih prihoda. Moguće je da roditelji nižih obiteljskih prihoda, zbog manjih materijalnih sredstava češće traže savjetodavnu pomoć, ali i pomoć u brizi za dijete od supružnika te se na taj način i više zbližavaju, nego roditelji viših materijalnih mogućnosti koji bi se češće za istu pomoć mogli obraćati stručnjacima. S druge strane, viši materijalni prihodi mogu ukazivati na veću zaokupljenost poslom jednog ili oba partnera što dovodi do manjka vremena za ulaganje u partnerski odnos roditelja. Dosadašnja literatura često navodi kako se očevi djece s teškoćama u razvoju vrlo često fokusiraju na osiguravanje materijalnih prihoda obitelji te pretjerano ulaze u svijet rada, dok majke u potpunosti preuzimaju brigu za dijete te se na taj način oni otuđuju jedno od drugoga (Marshak, 2007e; Hensle i Vernooij, 2000 prema Leutar i Starčić, 2007). Međutim, budući da je u uzorku ovog istraživanja preko 80% roditelja zaposleno te najčešće imaju dvoje djece, također možemo pretpostaviti da su roditelji viših materijalnih prihoda oni kod kojih su oba supružnika zaposlena i orijentirana na posao, koji im osigurava materijalne prihode, ali i uz skrb o djetetu s teškoćama i drugom djetetu, ostavlja manje zajedničkog vremena i prilika za ostvarivanje uzajamne podrške.

S druge strane, istraživanje je pokazalo značajnu, ali negativnu, povezanost između obiteljskih prihoda i zadovoljstva partnerskim odnosom među roditeljima djece s teškoćama u razvoju što je u suprotnosti sa većinom dosadašnjih istraživanja, koja primjerice, ističu da je kvaliteta partnerskih odnosa proporcionalna sa zadovoljstvom materijalnim prilikama (Leutar i Starčić, 2007). Međutim, tipična situacija u kojoj jedan od supružnika preuzima brigu o djetetu, a drugi brigu o osiguravanju materijalnih prihoda obitelji što ih počinje razvajati (Marshak, 2007e; Hensle i Vernooij, 2000 prema Leutar i Starčić, 2007) ponovno može biti uzrokom ovakvih rezultata te posljedično dovoditi do manjeg bračnog zadovoljstva. Poznato je da dijeljenje Poznato je da postoji pozitivna povezanost između dijeljenja odgovornosti među supružnicima za skrb o djeci i bračnog zadovoljstva (Wing Ki i Chung Yan Joanne, 2014).

Utvrđena je značajna negativna povezanost razine konflikata roditelja djece s teškoćama u razvoju s razinom pružene, kao i s razinom primljene partnerske podrške. Dakle, roditelji koji navode manju razinu konflikata sa supružnikom ujedno ostvaruju i veću razinu međusobne podrške. Možemo pretpostaviti da će roditelji koji imaju bolje komunikacijske vještine i koriste učinkovitije strategije suočavanja sa stresom, moći pružiti bolju partnersku podršku, ali će se ujedno i bolje nositi s problemima koji bi mogli biti potencijali uzrok sukoba. S druge strane, roditelji koji dobivaju veću partnersku podršku, biti će pod manjim stresom i manjim rizikom za izazivanje sukoba.

Ovo istraživanje nije pronašlo statistički značajne povezanosti između varijable obrazovanje i bilo koje od ispitivanih varijabli, iako se obrazovanje pokazalo značajno povezano s kvalitetom partnerske veze u prethodnim istraživanjima (Leutar i Starčić, 2007; Tøssebro i Wendelborg, 2017). Također nije pronađena značajna povezanost između varijable obiteljski prihodi i sumarne varijable za konflikt, kao ni između sumarne varijable za konflikt i sumarne varijable za zadovoljstvo. Nepostojanje povezanosti između razine konflikata i zadovoljstva partnerskim odnosom može ukazivati na ranije navedene tvrdnje da zadovoljstvo partnerskim odnosom nije povezano s razinom konflikata, nego s njihovim uzrokom koji može proizlaziti iz problema vezanih uz odgoj djeteta s teškoćama ili problema u samom odnosu supružnika, ali i načinom rješavanja konflikata. Naime, zadovoljstvo je veće ukoliko su sukobi vezani uz odgoj djeteta te ako se rješavaju na učinkovit način (Bradbury i Finchman, 1992 prema Hartley i sur., 2011; Obradović i Čudina-Obradović, 2004 prema Brekalo, 2015).

Doprinos prediktora obrazovanja i obiteljskih prihoda razini konflikata, razini pružene, razinu primljene partnerske podrške i razini zadovoljstva odnosom kod roditelja djece s teškoćama u razvoju se potvrdio u dva slučaja: na razinu podrške primljene od partnera te na razinu podrške pružene partneru.

U oba slučaja u kojima je potvrđen statistički značajan doprinos, vidljiv je puno veći doprinos obiteljskih prihoda kao jednog od navedenih prediktora, pri čemu su standizirani koeficijenti Beta negativani i iznose -0,339 za primljenu podršku i -0,505 za pruženu podršku). Drugim riječima, možemo zaključiti da niži obiteljski prihodi doprinose većoj razini podrške među partnerima. Pretpostavljamo da se roditelji viših obiteljskih prihoda, zbog svojih viših materijalnih mogućnosti, češće obraćaju stručnjacima za pomoć i savjete u rješavanju

problema vezanih uz teškoće djeteta, a samim time manje supružniku, dok roditelji skromnih obiteljskih prihoda, zbog svojih ograničenih financijskih mogućnosti traženja i plaćanja stručne pomoći, češće koriste neformalnu podršku iz bliske okoline, uključujući supružnika. S druge strane, moguće je da su roditelji viših materijalnih primanja više zaokupljeni poslom što im ostavlja manje vremena za njegovanje partnerskog odnosa.

Kao što smo već spomenuli, u ovom istraživanju nije pokazan statistički značajan doprinos obrazovanja i obiteljskih prihoda na razinu konflikata i razinu zadovoljstva vezom kod roditelja djece s teškoćama u razvoju, iako se, primjerice, kroz prethodna istraživanja pokazalo da niski materijalni prihodi i financijski pritisak značajano smanjuju bračno zadovoljstvo kod roditelja djece s teškoćama u razvoju (Lavee i sur., 1996 prema Glenn, 2007). Mogući razlozi toga proizlaze iz malog i ograničenog uzorka ispitanika ovog istraživanja. Naime, uzorak ispitanika uglavnom čine zaposleni roditelji srednjeg do visokog obrazovanja. Naime, 80,3% ispitanika radi, 45,2% ispitanika se nalazi u najproduktivnijem životnom periodu (između 35. i 44. godine), a većina ih ima srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje (56,1%, srednjoškolsko, 37,9% fakultetsko).

Naposlijetku, istraživanje nije utvrdilo statistički značajnu razliku u razini zadovoljstva partnerskim odnosom između majki i očeva roditelja djece s teškoćama u razvoju.

8. ZAKLJUČAK

Budući da je većina istraživanja obitelji djece s teškoćama u razvoju usmjerena na roditeljstvo, odgoj djeteta, obiteljsku koheziju i slično, ovo je jedno od malobrojnih istraživanja koje se isključivo usmjerava na kvalitetu partnerskog odnosa roditelja djece s teškoćama u razvoju. Partnerski odnos ovih roditelja je vrlo specifičan s obzirom na nesvakidašnje izazove koji proizlaze iz odgoja njihova djeteta, ali i, ne uvijek socijalno osjetljive okoline.

Važno je razumjeti koji čimbenici mogu unaprijediti kvalitetu partnerskog odnosa roditelja djece s teškoćama u razvoju. Kvaliteta i zadovoljstvo bračnom vezom je važan izvor podrške za nošenje s izazovima odgoja djeteta s teškoćama u razvoju (Hartley i sur., 2011). Osnaživanje roditelja za kvalitetan brak je ulaganje u obitelj, jer se unaprjeđenjem partnerskih odnosa ojačava i osjećaj zajedništva i pripadnosti obitelji (Milić Babić, 2012).

Ovim radom se utvrdilo da je veća uzajamna podrška partnera značajno povezana sa manjim razinama konflikata i sa većim zadovoljstvom odnosom. Doprinos nižih obiteljskih prihoda na veću uzajamnu podršku među partnerima nam ukazuje na važan zaključak: visoki materijalni resursi nisu preduvjet kvalitetne uzajamne partnerske podrške i zadovoljstva odnosom kod roditelja djece s teškoćama u razvoju!

Ovo istraživanje ima nekoliko nedostataka. Oni se odnose na mali i prigodni uzorak ispitanika koji uglavnom dolazi iz urbanih sredina, zagrebačke i karlovačke županije Republike Hrvatske. Buduća istraživanja bi trebala uključiti ispitanike šireg geografskog područja, uključujući urbane i ruralne sredine. Nadalje, većina ispitanika je uključena u istraživanje preko centara za rehabilitaciju i ustanova koje nude usluge roditeljske podrške iz čega vidimo da su ispitanici uglavnom uključeni u dobre formalne sustave podrške u odnosu na ostatak države, te nam nedostaje podataka o roditeljima koji ne primaju nikakav formalni oblik podrške. Upitnici su bili anonimni što je roditeljima izričito naglašeno, međutim njihovo ispunjavanje nije provedeno u kontroliranim uvjetima. Iako je roditeljima naglašeno da upitnike ispune i pošalju odvojeno kako jedan od supružnika ne bi dobio uvid u rezultate drugoga, ne možemo biti sigurni da je tako i učinjeno. S obzirom na temu ovog istraživanja, mogućnost uvida jednog od partnera na rezultate drugoga, ozbiljno bi utjecala na vjerodostojnost rezultata istraživanja.

Ovim istraživanjem dobili su se podatci o doprinosu materijalnih prihoda i obrazovanja na pojedine aspekte partnerskog odnosa roditelja djece s teškoćama, kao i podatci o međusobnoj povezanosti tih aspekata (konflikata, uzajamne podrške i zadovoljstva). Doprinos ovog istraživanja se ogleda u poticaju budućih istraživanja kvalitete partnerskih odnosa roditelja djece s teškoćama u razvoju, vrlo značajne tematike, a nedovoljno istražene u Republici Hrvatskoj. Potrebno je ispitati koji još čimbenici doprinose kvaliteti i zadovoljstvu partnerskih odnosa roditelja djece s teškoćama u razvoju, uključujući način komunikacije, zajedničko vrijeme, partnerske uloge, uzroke i način rješavanja konflikata, prisutnost nepoželjnih oblika ponašanja kod djeteta i slično. Istraživanjem se također testirao upitnik „PSI-Well: Izgradnja mostova. Promicanje socijalne uključenosti i dobrobiti obitelji djece s teškoćama“ te se otkrilo na koji način ga unaprijediti za buduća istraživanja.

Također, ovaj rad potiče na planiranje budućih kvalitativnih istraživanja kojima bi se dobio dublji uvid u ovo područje te moguće preporuke unaprjeđenja istog, a važnog za kvalitetan život obitelji djece s teškoćama u razvoju.

Literatura:

Bhushan Gupta, V. i sur. (2012): Parental Stress in Raising a Child with Disabilities in India. Disability, CBR and Inclusive Development, Vol. 23, 41-52.

Bodenmann, G. (2005): Dyadic Coping and Its Significance for Marital Functioning. U Revenson, T., Kayser, K. I Bodenmann, G (ur.): Couples coping with stress. Emerging Perspectives on Dyadic Coping (str.33-49). Washington DC: American Psychological Association.

Bodenmann, G. (2008): Dyadisches Coping Inventar: Testmanual [Dyadic Coping Inventory: Test manual]. Bern, Switzerland: Huber.

Brekalo, J. (2015): Bračni lokus kontrole, percipirana pravednost u braku i uspješnost rješavanja bračnih konflikata. Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Osijek

Ćubela Adorić, V., Kovač, R. (2010): Skala uspješnosti rješavanja bračnih konflikata. U Tucak Junaković, I., Ćubela Adorić, V., Proroković, A., Penezić, Z. (ur.): Zbirka psihologijskih skala i upitnika V (str. 85-92). Zadar: Sveučilište u Zadru.

Frey Škrinjar, J. (2017): Biti roditelj odrasloj osobi s poremećajem iz spektra autizma (PSA). Predavanje iz kolegija „Programiranje u radu s osobama s poremećajem iz autističnog spektra II“ ak. god. 2017./2018. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

Glenn, F. (2007): Growing Together, or Drifting Apart? Childrens with disabilities and their parent's relationship. London: One Plus One.

Guralnick i sur., (2008): The Relationship Between Sources and Functions of Social Support and Dimensions of Child- and Parent-Related Stress. J Intellect Disabil Res, 1138–1154.

Hartley, S. i sur. (2011): Marital Quality and Families of Children with Developmental Disabilities. Int Rev Res Dev Disabil., 1–29.

Horsley, S., Oliver, C. (2013): Positive impact and its relationship to well-being in parents of children with intellectual disability: a literature review. International Journal of Developmental Disabilities, 1-28.

Jaramillo, S. i sur. (2016): Emotional Burden in Parents of Children with Trisomy 21: Descriptive Study in a Colombian Population. Universitas Psychologica. V. 15, 29-38.

Leutar, Z., Oršulić, V. (2015): Povezanost socijalne podrške i nekih aspekata roditeljstva u obiteljima s djecom s teškoćama u razvoju. Revija za socijalnu politiku, 153-176.

Leutar, Z., Starčić, T. (2007): Partnerski odnosi i dijete s poteškoćama u razvoju. Ljetopis socijalnog rada 2007, 14 (1), 27-58 str, <<https://hrcak.srce.hr/11493>> Pristupljeno 3. veljače 2018.

Hirsch, L. (2015): Marriage Advice for Parents of Children With Special Needs. Posjećeno 29.04.2018. na mrežnoj stranici KidsHealth from Nemours:

<http://kidshealth.org/en/parents/marriage-advice.html>

Marshak, L. E. (2007a): Introduction. U Marshak, L. E, Pollock Prezant, F. (ur.): Married with Special-Needs Children (str. V-XXII). USA: Woodbine House

Marshak, L. E. (2007b): Communicating and Problem-Solving as a Couple. U Marshak, L. E, Pollock Prezant, F. (ur.): Married with Special-Needs Children (str. 75-96). USA: Woodbine House

Marshak, L. E. (2007c): Serious Marital Troubles. U Marshak, L. E, Pollock Prezant, F. (ur.): Married with Special-Needs Children (str. 197-216). USA: Woodbine House

Marshak, L. E. (2007d): Romance and Sexual Intimacy. U Marshak, L. E, Pollock Prezant, F. (ur.): Married with Special-Needs Children (str. 97-114). USA: Woodbine House

Marshak, L. E. (2007e): A Marriage Transformed. U Marshak, L. E, Pollock Prezant, F. (ur.): Married with Special-Needs Children (str. 217-224). USA: Woodbine House

Masulani-Mwale i sur. (2016): Parenting children with intellectual disabilities in Malawi: the impact that reaches beyond coping? Child: care, health and development, 42, 6, 871–880.

Milić Babić, M. (2012): Obiteljska kohezivnost u obiteljima djece s teškoćama u razvoju. Nova prisutnost, 2, 207-224.

Morawska, A., Thompson E. (2009): Parent Problem Checklist: measure of parent conflict, Australian and New Zealand Journal of Psychiatry 2009, 43:260-269.

Mourya, R., K., Singh, R.N. (2016): Quality of Life among Parents of Children with Neurodevelopmental Disabilities in Relation to Family Environment, Coping Style and Social Support. Indian Journal of Community Psychology, 379-390.

Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (2006): Etički kodeks odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju. Zagreb: Agencija za znanost i visoko obrazovanje, Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju.

Sobsey, D. (2004): Marital stability and marital satisfaction in families of children with disabilities: Chicken or egg? Developmental Disabilities Bulletin, 2004, Vol. 32, No. 1, pp. 62-83.

Tøssebro, J., Wendelborg, C. (2017): Marriage, Separation and Beyond: A Longitudinal Study of Families of Children with Intellectual and Developmental Disabilities in a Norwegian Context. Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 30, 121–132.

Vaughn, M. J., Matyasik Baier, E. (1999): Reliability and validity of the Relationship Assessment Scale, The American Journal of Family Therapy, 27:137-147.

Wing Ki, Y., Yan Joanne, C. C. (2014): Stress and Marital Satisfaction of Parents with Children with Disabilities in Hong Kong. *Psychology*, 5, 349-357.

Whiting, M. (2014): What it means to be the parent of a child with a disability or complex health need. *Nursing children and young people*, 26-29.

Woodman, A. C. (2014): Trajectories of Stress among Parents of Children with Disabilities: A Dyadic Analysis. *Family Relations*, 39-54.